

RKZ a česká kultura

Rukopisy, svědectví o vyspělosti starých Čechů, se po svém objevu staly nejen bestsellery 19. století, ale především mocným zdrojem inspirace pro české umění.

Hudba: Ozvěny dávných příběhů.

Už v roce 1823 Václav Tomášek jako první vdechl Rukopisům hudební život. Dodnes zní koncertními sály Dvořákovo zhudebnění šesti písní z Rukopisu královédvorského.

Vrcholná díla inspirovaná Rukopisy stvořil Bedřich Smetana. Jeho *Libuše* čerpá nejen z Rukopisu zelenohorského, ale objevuje se v ní i postava Jaroslava ze Šternberka z RK. Rukopisné motivy pulzují rovněž ve Smetanově *Mé vlasti*.

Ozvěny Rukopisů najdeme také v tvorbě Karla Bendla, Zdeňka Fibicha a dalších skladatelů.

Výtvarné umění: Rukopisy na

plátně i v kamení. Rukopisy uchvátily i malíře a sochaře. Josef Hellich oživil postavy *Neklana a Vlaslava*, František Ženíšek zachytil

píseň *Jahody*, Václav Brožík ztvárnil *Libuši* a Julius Mařák vdechl život *Vyšehradu* a *Hostýnu*. Generace umělců spojená s Národním divadlem (Antonín Wagner, Josef Myslbek a další) vytvořila Rukopisům nezapomenutelný pomník ve výzdobě této národní scény.

Rukopisy nepřestávají inspirovat dodnes, jak ukazuje komiks *Jaroslav* od výtvarníka Karla Jerie.

Mánes a Alš: Posedlost Rukopisy. Pro Josefa Mánesa a Mikoláše Alše se Rukopisy staly doslova vášní. Oba snili o tom, že příběhy z Rukopisů přenesou na plátno stránku po stránce. Osud jim však nedopřál tento sen zcela naplnit. Mánesovy ilustrace spatřily světlo světa až po jeho smrti. Alšovy ilustrace sice dobová kritika nepřijala s nadšením, ale z jeho ruky vzešly desítky kreseb, ilustrací, fresek a pláten inspirovaných Rukopisy. Mezi jeho nejvýznamnější díla patří monumentální diorama *Pobití Sasíků v Turnově* a cyklus *Vlast* pro Národní divadlo.

Česká společnost rukopisná

Česká společnost rukopisná je zapsaný spolek, který se věnuje vědeckému výzkumu a popularizaci staročeských rukopisů, zejména Rukopisu královédvorskému, Rukopisu zelenohorskému a s nimi spojenými texty.

Historie a poslání. Založena v roce 1932, společnost navazuje na myšlenky Pavla Josefa Šafaříka, který volal po organizovaném úsilí na obranu českých literárních památek: „*My, Čechové, nemáme, bohužel, žádného spojení, žádného centrum, žádné České společnosti, žádných mužů, kteří by peněz a pár let na to obětovati mohli a chtěli, by to vše sebrali. Měla by se ta obrana našich památek sebrati, stará i nová, neboť již mnoho psáno, co by také ku vysvětlení přispělo. Nová i stará: nebo ten spor není nový.*“

Členy společnosti byly významné osobnosti české vědy a kultury, například nálezce věstonické Venuše archeolog Karel Absolon, lékař a rektor Univerzity Karlovy František Mareš, astronom František Nušl a mnozí další. Po nuceném rozpuštění v roce 1952 byla společnost obnovena v roce 1993 a pokračuje v kladení otázek o vzniku a skutečném stáří Rukopisů.

Současné aktivity. Dnes se společnost soustřeďuje zejména na samostatný vědecký výzkum v oblasti RKZ, vydávání odborného časopisu *Zprávy České společnosti rukopisné*, organizování přednášek a výstav pro veřejnost. Členové společnosti se scházejí měsíčně k pravidelným schůzkám.

Společnost také spravuje internetové stránky , které představují komplexní zdroj informací o Rukopisech:

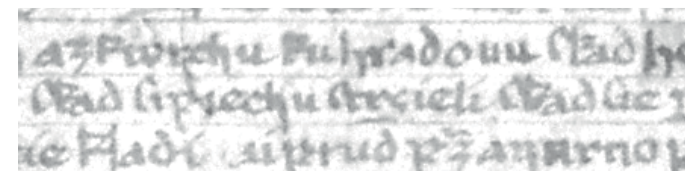
www.rukopisy-rkz.cz

Kontakt a členství. Pro více informací o České společnosti rukopisné nebo o možnosti stát se členem se s námi spojte:

e-mail: rkz@rukopisy-rkz.cz

Roku 1817 byl nalezen Rukopis královédvorský, na podzim téhož roku pak Rukopis zelenohorský. Jasná odpověď na otázky, jak staré tyto texty jsou a kdo je jejich autorem, nebyla dodnes nalezena.

Co jsou vlastně RKZ?

Po označením Rukopisy (RKZ) se skrývají dvě významné památky české literatury – Rukopis královédvorský (RK) a Rukopis zelenohorský (RZ), jejichž původ a stáří jsou již více než dvě století předmětem odborných i veřejných debat.

Rukopis královédvorský nalezl ve Dvoře Králové v roce 1817 Václav Hanka, významný představitel českého národního obrození. Jedná se o sbírku staročeské poezie určené k rytmičké recitaci s hudebním doprovodem. Obsahuje písně o hrdinských činech a lásce, které mají různý historický kontext. Významné jsou zejména epické písně, ze kterých nejstarší *Záboj* líčí boj Čechů s franckými vojsky, *Čestmír a Vlaslav* odkazují na známou Luckou válku, *Beneš* popisuje obranu Hruboskalska proti saskému vpádu roku 1203 a *Jaroslav* pak vítězství nad Tatary u Hostýna v roce 1241. Píseň *Oldřich* se věnuje vyhnání vojska Boleslava Chrabrého z Prahy roku 1004:

*Hrnúše sě za niem osm vladky,
s vladykami tŕie sta pól sta vojnów,
vojnów přěudatných, tamo kde bě
mnostvie Polan rozvaleno ve sně.
Na vrsě, kdě stáchu po kraj lesa:
Aj, vsia Praha mlčie v jutŕniem spaní,
Vltava sě kúřie v raniej pářě,
za Prahu sě promodrujú vrsi,
za vrchy vzchod šedý projasňuje.*

Rukopis zelenohorský, objevený o rok později na zámku Zelená hora u Nepomuku, líčí spor dvou bratrů Chrudoše a Štáhlava. Chrudoš chce na úkor bratra získat celé dědictví po zesnulém otci sám. Knížecí soud na Vyšehradě, vedený Libuší, ale rozhodne podle starého českého zvyku o rovnoměrném dělení. Nespokojený Chrudoš kněžnu urazí, a ta vyzývá národ, aby zvolil nového vládce, který bude soudit a vládnout.

*Povstal Chrudoš od Otavy křivé,
žluč se rozlila mu po útrobach,
prudkostí se třásly všechny údy.
Máchnul rukou, zařval jak tur jarý:
„Běda ptákům, k nimž se zmije vplíží,
běda mužům, u nichž žena vládne!
Muž ať vládne mužům, to záhodno,
prvnímu dědictví dát, toť právo!“*

Rukopisy královédvorský a zelenohorský jsou nejen literárními skvosty, ale také klíčem k pochopení české historie a národní identity.

Spor o Rukopisy

Oba rukopisy patří k zásadním textům české literatury a kultury. O to zajímavější je dosud neuzavřený spor o jejich skutečné stáří. Na rozdíl od některých falz světové literatury, s nimiž bývají srovnávány (*Ossianovy zpěvy*), existují RKZ ve fyzické podobě středověkých rukopisů. Klíčové je proto rozlišovat mezi dobou vzniku textů a dobou jejich fyzického zápisu. Zastánci středověkého původu Rukopisů soudí, že RZ vznikl kolem 10. století a byl zapsán ve 13. století, zatímco RK, obsahující zpěvy z 8. až 13. století, byl zapsán ve 14. století. Naopak rozšířený většinový názor klade vznik i zápis do doby národního obrození a autorství přisuzuje Václavu Hankovi. A to přesto, že toto tvrzení nebylo nikdy řádně prokázáno. Jiné teorie kladou vznik RKZ mezi středověk a národní obrození.

První vlna pochybností. V roce 1824 Josef Dobrovský zpochybnil výskyt jména „Čech“ v RZ a označil rukopis za „mazaninu“. Důvod? Dobrovský posuzoval pouze neumělou kopii, nikoli originál. Jeho autorita však byla tak silná, že až po jeho smrti František Palacký a Pavel Josef Šafařík vydali spis *Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache* (1840), kde Dobrovského námitky vyvrátili. Navíc prezentovali chemický a mikroskopický průzkum Augustina Cordy, který potvrdil vysoké stáří RZ. Druhý z textů, RK, Dobrovský bez pochyb považoval za středověký.

Další úroky proti RKZ. V roce 1858 byl RK poprvé veřejně označen za moderní falzum a Václav Hanka za jeho autora v anonymním článku v časopise *Die Tagesbote aus Böhmen*. V následném soudním řízení byl ale redaktor Kuh za tuto nepodloženou pomluvu odsouzen. Další útok přišel roku 1879, kdy Antonín Vašek vydal spis *Filologický důkaz, že RKZ, též zlomek Evangelia sv. Jana jsou podvržená díla Václava Hanky*. Obhajoby se ujali renomovaní vědci, historici František Palacký, Vincenc Brandl a Josef Jireček, a filologové Ignác Mašek a tehdy ještě i Jan Gebauer.

Velké Rukopisné boje. Největší kampaň proti RKZ vypukla v roce 1886, kdy se do debaty zapojil i T. G. Masaryk. Dokazování údajného novověkého původu RKZ spočívalo především na filologovi Janu Gebauerovi, který změnil svůj původní názor na starobylost RKZ. Gebauer vytýkal Rukopisům některá údajně ve staročeštině nemožná slova a gramatické jevy. Přesto prohlásil, že pokud chemie prokáže starobylost Rukopisů, bude filologie hledat pro vysvětlení jazykových odchylek jiná objasnění. Chemickým průzkumem byli Národním muzeem pověřeni profesori Antonín Bělohoubek a Vojtěch Šafařík. Oba nezávisle na sobě dospěli k závěru o vysokém stáří RK. Kvůli napjaté atmosféře nebyl RZ zkoumán. Přes toto kladné stanovisko

chemiků ale Masaryk a Gebauer najednou prohlásili, že chemie může prokázat pouze nepravost, nikoliv pravost. A přestože byla řada Gebauerových námitek vyvrácena, i nadále trvali na moderním původu RKZ.

Patová situace a „kryptogram“. Masarykův politický vzestup přispěl k tomu, že spory ustaly. Každá strana se cítila vítězem. Rozhodující se tak stalo nařízení rakouské vlády z roku 1890 o přesunu RKZ ze staročeské do novočeské literatury – od té doby se všichni ve škole učí, že RKZ jsou texty vzniklé na počátku 19. století. Skutečným hřebem do rakve RKZ se stal „objev“ tzv. kryptogramu *Hanka fecit* (Hanka udělal), který oznámil Ladislav Dolenský roku 1899. Dolenský v litografické kopii RZ (tedy nikoliv v originálu!) našel na jednom místě toto údajné falzátorovo „přiznání“.

Pokusy o rehabilitaci. V roce 1911 byl „kryptogram“ jednoznačně vyvrácen díky Martinu Žunkovičovi. Ve stejném roce vyslovili pařížští a milánští paleografové pozitivní posudek o vysokém stáří RK, ten však v české debatě zapadl. Následné debaty ale výrazně utlumila I. světová válka. V roce 1927 vystoupil na obranu RKZ lékař a rektor Univerzity Karlovy František Mareš a následně vzniká i Česko-slovenská společnost rukopisná. Slibný vývoj směřující k rehabilitaci RKZ jako středověkých památek ale přerušila nacistická okupace.

Ivanov a RKZ. V 60. letech 20. století se 150. výročí nálezu RKZ stalo podnětem k novým výzkumům. Nejviditelnější postavou se stal spisovatel literatury faktu Miroslav Ivanov, z jehož podnětu provedli dva pracovníci kriminalistického ústavu VB nový chemický průzkum Rukopisů. Tento Ivanovův tým však ještě před dokončením zkoumání tendenčně informoval, že oba Rukopisy jsou moderní falza. Následná vědecká oponentura odhalila závažné nedostatky a závěry byly označeny za nedoložené. Nicméně pro většinu veřejnosti byly informačním zdrojem Ivanovovy popularizační knihy a byla proto utvrzena v – ničím nepodloženém – mínění, že RKZ jsou novověké texty. Přispěl k tomu i v roce 1969 vydaný sborník RKZ – Dnešní stav poznání, který shrnul argumenty odpůrců stáří Rukopisů. Obhájci středověkého původu Rukopisů v té době neměli žádnou možnost publikovat své názory.

Současnost: Spor bez konce? Po roce 1989 se spor o RKZ opět otevřel. Byla publikována nová jazykovědná a estetická zkoumání RKZ od Julia Enderse Významný je i další hmotný průzkum RKZ v Národním muzeu v letech 2017–2018, který prokázal neopodstatněnost závěrů Ivanovova týmu. Spor tedy i nadále trvá.